

D'un encreuament o contaminació d'*alficòs* amb el nom d'una altra planta semblant, el *celiandre* o *-andri*, resultà *+celicrossi*, que a la Plana i el Maestrat és el nom d'una varietat de cogombre (segons ens informa G. Colon, *BSCC* xxxiv, 303): vist que els *Quesits* d'Albert el Gran (trad. de fi S. xv) recomanen juntament el menjar cogombres i *celicrossi* (la *r* d'aquest pot ser la de *cogombre* o de *celiandri* o bé merament repercutiva).

DERIV.: *Alficossar*. *Alficossera*. *Alficossenc*, aplicada a una varietat d'ametlles grosses: «Y vostens què han fet ahí sentats? — Mos ham entretingut menchan *almeles alficosenques*» (*Canyissas*, p. 81).

¹ Temo que en el DCEC vaig induir a error donant una variant *alpicòs* com a existent en la nostra llengua (de mi ho cita *AlcM₂*). No en tinc nota. — ² MLWagner es va interessar molt pel sard *facussa* 'mena de cogombre allargassat', terme propi del Sulcis, zona conservadora dins el Campidano, *ARom.* xv (1931), 213 (amb cita de dades magrebines), i *ARom.* xviii, 492. Després de pensar en un mot viatger portat per uns colonitzadors genovesos que havien residit també en el N. d'Àfrica, acabà per admetre que l'hi havien portat els «Maurúsii», berebers confinats a Sardenya pel rei vàndal Genserik. ³ Seria un cas ben extraordinari d'aportació africana, i no hi ha indici per creure que el mot tingui origen bereber (i d'un temps anterior a la conquesta d'Àfrica pels àrabs), puix que era mirat com a àrab a Egipte ja en el S. viii. Com que el Campidano és la zona sarda on més abunden els catalanismes, és clar que deu ser un manlleu de la nostra llengua si bé amb la *i* alterada per alguna contaminació sarda. O més aviat podem sospitar que el sard ens ha conservat memòria d'una antiga forma catalana **alfacòs* o **alfecòs* més fidel a les formes àrabis, i alterada tardanament per influència dels mots catalans genuïns *ficòs* 'estaca clavada a terra per fermar-hi un animal' (derivat de *ficar*) i *fic* 'beruga' 'fruiteta d'una espècie d'ars' (de *FIGUS*). — ⁴

³ Una *p* mossàrab es pot canviar en *f* per arabització, però no pensem a relacionar amb l'ordnim *Picòssa* 'turó agut' (gens rar des de l'Ebre enllà), p. ex., car també el pas de *f* primitiva a *p* (per ultracorrecció de la influència àrabis) es comprova ⁴ en mossarabismes (cf. *DCEC*, s. v. *alpechin*). En aquest cas hi degué ajudar la contaminació de *picar*, a causa del gust acídul o picant de moltes menes de cogombre, cf. angl. *pickle* 'cogombret que se serveix en els Estats Units com a entremès, de gust realçat amb un poc de vinagre'. — ⁴ D'ells ho pot pendre el Mohit (S. xix), que no el localitza i que recull mots vulgars de Síria, però és una vasta recopilació que en té de pertot. La dada del Mohit, tal com la reporta Dozy, és insuficient per entendre-ho bé (es podria entendre que relaciona amb un melò sense identificar-l'hi), però val més atènyer-se al que hi comprèn Lane, coneixedor directe i sapientíssim de les coses i del lèxic d'Egipte.

ALFIL, peça dels escacs, de l'àr. *al-fil* 'l'elefant', i aquest del persa *pil* id., perquè aquesta és la figura que té en les peces usades a Orient. □ 1.^a doc.: *orfil*, S. xiii; *arfil*, doc. de l'any 1300.

En les glosses catalanes al nostre *RMa.* (p. 540, s. v. *scacus*) figuren ja, com a nom de les peces, dos cops *orfil* per a la nostra; per a la reina, *dona* i també *regina*; *peon*, *roc*, *equus* i *scac mat*. «Dos *orfils*» era encara la forma que usava en el S. xv l'adaptador del *Libre de Bones Costums sobre lo joch dels scachs*, de Cèssulis (cita de Careta, *DBarbr.*, p. 460). Aquesta forma en *o* és deguda a una contaminació d'*orifany*, nom català antic de l'elefant. Però també trobem *arfil*, que llegim en un doc. de l'any 1300: «don Johan, que volia esser Rey e ara és *arfil*». Són formes degudes a una dissimilació en *alfil*; *arfil* també es troba en castellà [1300 i més tard], *orfil* allí el 1660, *alfil*, 1283, Nebr., etc. (*DCEC* i, 117). Pot ser casual el fet que en català no tinguem dades de la variant *alfil* fins a Lab. 1839 — mot que cal pronunciar agut i fugir del gros barbarisme *àlfil* que se sent a certs escaquistes. En àrab *fil*, com a nom de l'elefant, és ja dels més antics lexicògrafs orientals [Ibn as-Sikkīt, †848 d. C.] i occidentals [*PALC.*; *Leyes de Moros* Ss. xiv-xv]; Lane, 2474b; Dozy, *Suppl.* ii, 294b; cf. cast. MARFIL (*DCEC*).

ALFIREM o *alfilem*, 'espècie de cobretaula o de vel del cap, usada pels moriscos o importada pels moros', de l'àr. vg. *hīram* (àr. *ihrām*). □ 1.^a doc.: 1387; *alfilem*, 1366. Veg. l'article del *DCEC* sobre el cast. ant. *alfareme* (i, 113).

Alfindi (Alcoati), V. *DCEC* (*alinde*) *Alflàvia*, V. *alfàbia*

ALFOLBA, 'cert farratge', de l'àr. *hūlba* id. □ 1.^a doc.: en diversos tractats del S. xv, *AlcM*. Però en el *Receptari* valencià de Micer Joan (*BABL* vii, 328) veig una variant *alfobes* (que el *DAG.* cita també d'un invent. de Sta. Coloma de Queralt) deguda a dissimilació. Veg. *DCEC* i, 127a, s. v. *alholva*. En el NO. d'Aragó, a Aragüés, sento *albòlba* (1965), forma alterada per la fonètica basca.

ALFOMBRA, per *catifa*, castellanisme, per a l'origen àrab del qual, veg. *DCEC* i, 117b.

ALFÓNDEC o *alfòndic*, de l'àrab hispànic *fūndaq* (àr. *fūnduq*) 'fonda', 'hostal on s'allotjaven els mercaders amb llurs mercaderies', i aquest del gr. *πανδοχείον* 'fonda' (pròpiament 'lloc on reben a tothom', de *pās* 'tot' i *déχουαι* 'jo rebo'). □ 1.^a doc.: 1176.

En el Llevant «els *alfòndics* eren grans edificis, en el barri del port, on les colònies franques tenien el dipòsit de les mercaderies, i on els mercaders podien allotjar-se; com que a Egipte era prohibit als cristians de tenir propietats, els *alfòndics* els eren cedits a precari pel govern; entorn de l'*alfòndic* s'organitzava la vida de la colònia mercadera, en forma altament au-